

לא עסקו במדעים לשמם, אלא עשאוּם "לרקחות ולטבחות ולהראות העמים את יופיה", וכמובלט בדברי הגמרא (פ"א דביצה) שעל כל הידיעות שנאמרו שם בטבעם של בעלי-החיים נשאלה השאלה התכליתית: "למאי נפקא מינה?", מה לזאת ולעולמו של הקב"ה שאינו אלא ד' אמות של הלכה...

אגב כך מגלה המחבר פנים חדשות בהבנת דברי הגר"א מוילנא שביקש שיתרגמו מספרי חכמי האומות ללשון קדשנו כי "כל מה שיחסר לו לאדם מחכמות העולם נגד זה יחסר לו עשרת מונים מן התורה", שאין כוונתו להשפיל את לומדי התורה לבדה (כפי שדימה חוקר מסויים) אלא רצונו לומר שמי שאינו מכיר בחכמות נראים לו דברים רבים בסוגיות התלמוד כדברים של מה בכך, ויקראם בהעברה בעלמא.

וכך בחור ישיבה שיצא את כתלי בית המדרש, ובבואו בין משכילים המשותחים בחכמות העולם עלול הוא להרגיש עצמו נחות לעומתם, ברם אם אך ידע (בקראו את הספר שלפנינו) את הטרמינולוגיה של מדעי התבל, יווכח כי בתלמודו שרכש בישיבה נכללו גם חכמות אלו - אלא שנתכנו בכנויים אחרים.

בתקופה שיצאו מבני עמנו לבזות את התלמוד ולומדיו, עלינו "להראות העמים את יפיו" ורוב החכמות הצפונות בו, לטפח את הגאווה בכבוד התורה וחז"ל ולהשתבח בתהלתם - כאשר עשה רבנו יהודה הלוי בספר 'הכוזרי'.

בהקדמתו מייעד המחבר את ספרו זה לתלמידי הישיבה המתחילים או לבוגרים שיצאו את כתלי הישיבה ועדיין קובעים עתים לתורה. ומי שלמד את המסכת עצמה פעם ופעמים ואח"כ יקח את החיבור הנוכחי יבין וישכיל את העקריות והשורשים העולים ממנה, דברים שהתלמיד המתחיל אינו מסוגל להבחין בהם בשעת לימודו, וכך יקבל השגה ממהות התלמוד ולימודו. תועלת שניה היא שלא יצטרכו להקדיש זמן רב לחזרת המסכת, ובמשך ימים אחדים ניתן לחזור על כולה ע"י שינון הכללים שב'נתיבות התלמוד', ובינתיים יוכל להמשיך וללמוד מסכתות נוספות.

מרבנים רבים קיבל הערות חשובות בפלפולא דאורייתא, וגם ביניהם היה מי שגילה דעתו בבירור כי "זה זמן רב נודע לנו שם האיש קאמעלהאר ומבאר חכמתו שאבנו זה זמן רב, אבל עכשיו ראיתי כי ספרו זה עלה על כל ספריו בחכמה ודעת. אמת, כשאני לעצמי, יותר שבעתי עונג מחלק ב' דספרו, מהרב קאמעלהאר אנו מחכים גדולות ונצורות על ים התלמוד" - כך כותב לו הרב והמחבר המפורסם ר' יקותיאל יהודה גרינוולד, המוסיף אגב כך ומעיר על דברים רבים לאורך כל החלק של 'נתיבות התלמוד'. (אך הריא"ק לא רווה נחת מגישתו זו של הרב גרינוולד ובמכתב-מענה - שהרב גרינוולד הדפיסו לימים בקובץ 'אוצר נחמד' - מוכיחו על שלא "שם מעינו על כל הפרקים והשערים של 'התלמוד ומדעי התבל', אשר חכם לב כיוצא-בו היה לו מקום וכר נרחב להתגדר בו לעבוד על שדה התלמוד בשדה אשר לא עובד בו". ובהזדמנות זו מסביר הוא לו את מטרתו האמתית של חיבור זה: "לא כדי להראות לעמים ושרים את יפיה של תורתנו הק' וחכמת חז"ל עבודתי עבודתי - כאשר ישער כמ"ה - אלא בשביל ת"ח ורבנים וסופרים כמעלת כב' סללתי את הדרך לעבוד במקצועות חדשים ובענפים חדשים להגדיל תורה ולהאדירה בזמן הזה, בזמן שגם בחורי הישיבות ממלאים כריסם בחכמות חיצוניות, ואת התלמוד ילמדו רק כדי להשיג רבנות למראית עין ולפנים, להם וכיוצא בהם צריכים להראות את התלמוד בהדרו ובזוהרו! יעבור נא כמ"ה... עוד הפעם את הסי' 'התלמוד ומדעי התבל' על פני כולו מהחל ועד גמירא, אז יראה מה מטרת ספר זה ומה מעשהו, והאוצר של רעיונות חדשים האצורים בו..."

אף דברי בקורת כתבו אליו המעיינים, וכאשר היה צפוי לספר מסוג זה, באו הבקורות הן מן המיימינים והן מן המשמאילים...

כותב לו הד"ר חיים צ'רנוביץ ("רב צעיר") שכידוע לא היה מ"גדולי המאמינים" שבדור, ומחווה את דעתו שאין הוא נוטה לראות בחכמי התלמוד מלאכים ונביאים ולכן מתנגד הוא למגמת המחבר להוכיח את ידיעת חז"ל בכל החכמות, וגם אין הוא מסכים לביאוריו של ריא"ק לאגדות התלמוד ומעשי-נסים שבו. ואם יש משהו שהוא שמח בו, הרי זה שהרבנים מתקרבים לקראת מדעי התבל...

בשולי מכתבו של "רב צעיר" מציין ריא"ק סתירות לדעותיו מדברי חכמי האומות הטוענים כי חז"ל ידעו ממדעי התבל יותר מאשר ידעו המדענים בני דורם, ומכה על קדקדו שלא רק בדברים המאוחרים אין הוא מאמין - כהודאת עצמו - אלא גם בדברי התלמוד איו בו אמונה.